



VUKOVAR, cehovski list iz 1825. Zagreb, Arhiv HAZU

Horvat i Brollo, 1911), »Križni put« (1911), vitraji (I. Marinković, 1928), orgulje s 33 registra (Franc Jenko, 1939; prvotne iz 1732. te novije Simona Sangla iz 1821. nisu očuvane). U sakristijskoj riznici je vrijedno barokno posuđe, uglavnom bečke izrade: kadionica (1712), ciborij (1740), pokaznica (1754), četiri moćnika (1733, 1753, 1784); od 13 kaleža najstariji je gotički s emajliranim aplikacijama, šest je baroknih (pozlačeno srebro, XVIII. st.). Ispred crkve i samostana je perivoj s poč. XX. st. Parohijska pravosl. crkva *Sv. Nikolaja* (1733–37; pregrađivana 1755. i 1763) ima raskošan ikonostas s tridesetak ikona (drvorezbar Firtler iz Osijeka, 1757). U crkv. porti su grobne ploče uglednika (najstarija iz 1749). Zavjetna (»kužna«) kapela *Sv. Roka* uz dvorac, podignuta donacijom A. Pöhra (1740; bočne kapele prigradene 1805, obnovljene 1858. i 1904), ima drvenu lukovicu na zvoniku. Na oltaru je barokna pala »Sv. Rok, Sebastijan i Rozalija«; u ovalnim su okvirima slike »Sv. Ane« i »Bl. Dj. Marije« (XVIII. st.); u inventaru se ističe veliki rokoko pacifikal; uz apsidu je kamena skulptura »Immaculate« (1780). Iza kapele *Sv. Ivana Nepomuka* u samostanskome perivoju (1749) postavljen je kameni barokni kip patrona (do 1883. stajao je na mostu u središtu grada). U dvorištu Županije je »zatvorenička« kapelica (o. 1780). Karakterističan su motiv Staroga Vukovara građanske kuće s masivnim arkadnim trijemovima uz prizemne dućane (nastaju o. 1750–90). Oko baroknoga trga trokutaste osnove bilo ih je 13 (kuće Mihajlović, Bingulac, Paunović i dr.); na gornjem većem trgu najstarija je kuća u gradu, barokna katnica sa srcolikim zabatom (kuća Poić-Čirić, prije 1750). Stari i Novi V. na Vuki spajao je kasnobarokni zidani most s devet lukova (Jozefus Ruhigger, 1787; srušen 1932).

U Novome Vukovaru na mjestu prvotne kurije Küffsteinovih podignut je monumentalni ranoklasicistički *dvorac Eltz* (1749–51; dograđivan 1781, 1811. i 1824); današnja neobarokna dekoracija izrađena je prigodom historicističke adaptacije (arh. Viktor Sidek, 1895–1907). Prema Dunavu je gospodarski dio, uz koji je bio pejzažni perivoj s egzotima (devastiran poslije 1945). U dvoru je muzej s originalnim Eltzovim mobilijarom (XVIII–XIX. st.). U blizini je *palača Županije* s istaknutim središnjim rizalitom i monumentalnim stubištem, otmjen primjer baroknoga klasicizma (1771–77). U Novom je Vukovaru i nekoliko kurija uprave vlastelinstva sa slikovitim visokim krovovima (1782).

Klasicistička regulacija Vukovara započela je 1796. spaljivanjem kužnih kuća i tzv. ušoravanjem ulica, uglavnom na Švapskom brdu. Prvi regulacijski plan (geometar G. Homer) iniciran je velikim požarom 1822. od kada potječu proboji i izravnjanja ulica oko tzv. Drvene pijace i u gradskome središtu, gdje se zasipava desni krak Vuke. Iz prve pol. XIX. st. očuvano je malo građevina zbog stalnih stradanja grada. U Starome se Vukovaru ističu palača Magistrata – *Domus oppidana* (Antun Semper, 1817/18) te kuće Ensminger i Stanišić, a u Novome Vukovaru kuća Rogulić, kurija Adamović i hotel »K lavu« (srušen 1965). Iz toga su doba i pučke kuće »trščare« i »nabijače« (Kačićeva ul., Podvuka). Na izvoru Dobra voda nedaleko od grada izgrađena je pravosl. kapela *Sv. Paraskeve* (1808–11). Od javne plastike ambijentalno su vrijedni kameni »Bečarski križ« (1805) i raspelo »Ex voto« od kovana željeza (1840). Rijetki prim-

jeri klasicističke sepulkralne plastike su spomenici A. Budaya s novovukovarskoga groblja (1830) i Paunovićev spomenik na pravosl. groblju (1838). U prvoj pol. XIX. st. u Vukovaru su djelovali slikari građanskih portreta i vukovarskih veduta J. Alth, F. Mücke i F. Giffinger.

U drugoj pol. XIX. st. V. se naglo širi, osobito na Mitnici i Švapskom brdu; kroz gl. ulicu u Novom Vukovaru posaden je raskošan četverostruki drvored (Miloš Lancoš, 1903). Među desetak historicističkih kapela ističu se kapela Gospe od Hrasta na Priljevu (I. Möhler, 1891/92), neogotički mauzolej obitelji Paunović (Andreas Tokos, 1898) s freskama i ikonostasom (Stevan Aleksić, 1903), te grobljanska kapela Eltzovih (Viktor Sidek, 1905). Na brijegu nad Dunavom gradi se u tzv. maurskom stilu monumentalna sinagoga »Templ« (1891; srušena o. 1957); obnavljaju se ili dograđuju i gotovo sve starije crkve. Najsnažnije je djelo vukovarskoga historicizma neobarokna palača *hotela »Grand«* (poslije Radnički dom), smještena na obali Vuke (Vladimir Nikolić, 1894–97). Iz istoga su razdoblja Gimnazija (Felix Streim, 1894; dogradio Vilim Ulsees, 1907/08) i Kotarski sud (Andreas Tokos ?, 1902/03); u središtu su palače Paunović, Jirkovsky, Landesmann i dr. U Novome se Vukovaru o. 1860. gradi otmjena vila Knoll, okružena perivojem (poslije tzv. Mali dvor, danas bolnica).

U prvoj pol. XX. st. znatniji regulatorni zahvati (prema osnovi Frana Türka iz 1921) provedeni su u Novome Vukovaru. Prvi su primjeri zakasnjele secesijske arhitekture palača Srpske pravoslavne opštine (Milivoj Matić, 1909/10) i kalvinska crkva (1910; srušena 1965); poslije se javlja tzv. tirolska secesija i sl. (željezarija Tachler, 1914; »Češka agencija«, 1922). Izvanrednim se stilom art décoa ističe *Hrvatski dom* (A. Freudenreich, 1921; dogradio Fran Funtak, 1934). U međuratnom je razdoblju najvažniji vukovarski graditelj Emil Gölis, s brojnim realizacijama u duhu kasne secesije i rane moderne (vile u Kidričevoj ul., uglovne palače u središtu grada: »Gašparova apoteka«, dispanzer, stara zgrada SDK, »Tehničar«, itd.). U SZ predgradu nastaje 1931–38. novi industrijski grad, tzv. *Bata-ville (Borovo)*, primjer planske urbanizacije eur. značaja (češki arhitekti F. L. Gahura, V. Karfik i A. Vitek). U prvoj pol. st. u Vukovaru djeluju slikari D. Melkus, D. Renarić i M. Detoni. Vrijedna secesijska plastika očuvana je na židovskom, novovukovarskom i kat. groblju (obiteljska grobnica Kleiber i dr.).

Suvremeni urbanistički razvoj Vukovara obilježen je ekstenzivnim rastom grada koji se preko Priljeva i Lušca povezuje u jedinstvenu aglomeraciju s Borovom (većinu urbanističkih planova izradio je R. Mišćević). U gradskoj su jezgri vidljive posljedice rušenja pov. zgrada za velike poplave 1965 (interpolacijama je promijenjen ambijentalni karakter i elementi urbane matrice). Među suvremenim arhit. ostvarenjima izdvaja se novi vodotoranj (P. Kušan i Sergej Kolobov, 1962–68), robna kuća (A. Dragomanović, 1969/70); antologijsko je djelo kasne moderne industrijska pekarnica (M. Šosterić, 1972–76); uspješni primjeri »neoregionalne« arhitekture su stambena interpolacija uz barokni trg (Biserka Marušić, 1976–78) i hotel »Dunav« (Z. Krznarić i M. Salaj, 1976–80). Na javnim je prostorima postavljeno nekoliko skulptura A. Augustinčića, G. Antunca, B. Crlenjaka, Ž. Janeša i dr.; mnogobrojna su i spomen-obilježja,